

NEKAJ RESNIC IN ZMOT O NAREČJIH V SLOVENIJI DANES

V prispevku je podan predlog o drugačnem poimenovanju zvrsti slovenskega jezika in o drugačni hierarhiji sedanjih socialnih zvrsti. Predlog in mnenja o nekaterih trditvah v zvezi s sedanjim položajem narečne zvrsti (npr. da narečja pod vplivom medijev izginjajo, da je narečje jezik družine, da je narečje jezik neurbanega/vaškega okolja, da je narečje jezik neizobraženih in manj izobraženih govorcev, da mladi narečja ne govorijo/obvladajo, da so (bile) ženske boljše narečne govorko ipd.) so podkrepljeni z izsledki ankete.

zvrstnost, slovenska narečja, raba narečij, družbenostna dialektologija, anketa

In this contribution, new terms for the varieties of Slovene and different hierarchy of social varieties are proposed. Our suggestion and other opinions about the present situation of Slovene dialects (e.g. that dialects disappear under the influence of the media, that dialects are spoken only in private, i.e. within families, that dialects are spoken only in rural societies, that dialects are spoken by uneducated or less educated speakers, that young people don't speak dialects, that women are better dialect speakers etc.) are corroborated by the results of a questionnaire.

variety, Slovene dialects, use of dialects, social dialectology, questionnaire

0 Uvod

Sodobne hitre družbene spremembe zahtevajo tudi hitro prilagajanje jezika, ne glede na njegovo funkcijsko in socialno zvrst. To se najbolj opazno odraža na leksični ravnini, pri zapisovanem govornem jeziku tudi na skladijski, medtem ko spremembe drugih ravnin bolj usmerjajo znotrajjezikovni dejavniki. Dnevne in tedenske migracije in srečevanje prebivalcev iz različnih krajevnih govorov (istega ali različnih narečij, celo narečnih skupin) pospešujejo nastajanje govornih različic, imenovanih – pa ne najbolj ustrezno – nadnarečne, tj. takih, ki po svoji strukturi ne pripadajo ne narečnim in ne knjižnemu sistemu, so pa lahko blizu enemu ali drugemu, oz. se enemu ali drugemu približujejo »po potrebi«, ki jo določa čisto praktični vidik neoviranega sporazumevanja, morda tudi unificiranja oz. bojazni pred izstopenjem. Število govornih položajev z možnostjo rabe nadnarečnih (= nesistemskih) različkov je pri večini govorcev vsekakor večje od števila položajev, kjer se lahko rabi ali mora rabiti ena od sistemskih različic (narečna oz.

zborna), kar lahko privede do krhanja/slabljenja sistemske trdnosti pri enem in/ali drugem sistemu, to pa lahko povzroči, da govorce naposled ne obvladajo nika-kršnega sistema. Podpora rabi nesistemskih različkov so vse bolj tudi »sproščeni« oz. od knjižnega/zbornega jezika »oproščeni« javni mediji; ti se vzajemno oplajajo ravno od govorcev nesistemskih različkov, zato na govorce sistemskih (narečnih ali zbornih) nimajo večjega vpliva oziroma so zanje celo moteči.

Spreminjanje jezika oz. njegovih zvrsti ter upadanje govornih položajev za rabo narečja (= krajevnega govora kot sistemske narečne različice slovenskega jezika) povzroča vedno nove trditve, da narečja izginjajo v smislu stapljanja v neki splošnejši govorjeni jezik, približan seveda knjižnemu. Vendar je ta trditev že stara, pri nekaterih narodih nastala že kmalu po oblikovanju skupnega knjižnega jezika, in v večini primerov ostala le kot bojazen ali želja, ki se ni uresničila, nekatere, žal tudi jezikoslovce, pa še vedno vzpodbuja k ignoranci narečij kot naravnih sistemskih protipolov normiranemu knjižnemu. Trditev je povezana tudi s pojmovanjem narečja kot t. i. »dialekta starejše generacije«; logična posledica je torej »izginjanje«, »umiranje«, »izumiranje«. Vendar je narečje živ organizem in kot tak ima pravico ne samo do umiranja, ampak tudi do spreminjanja (tudi »najstarejša generacija govorcev« je navsezadnje vedno nova in nova!). Skozi čas se spreminjajo vse jezikovne zvrsti, celo normirani in zapisani knjižni jezik, zato ni razumljivo, zakaj se le narečjem ta pravica odreka in se jim zaradi spreminjanja pripisuje odmiranje. Res pa je, da je vitalnost določene zvrsti v nekem času in prostoru lahko večja ali manjša in odvisna od mnogoterih dejavnikov (prim. npr. Gruden 1996): tudi sloven- ska situacija pri tem ni izjema.

Po teh uvodnih razmišljanjih, ki jih terenski delavci lahko hitro podkrepimo s primeri, se je nujno ozreti na notranjo delitev socialnih zvrsti, kamor so narečja uvrščena. Po SP 2001 so socialne zvrsti, kot jih razumemo iz opisov:¹

- knjižni jezik:² – knjižna zborna zvrst (1047, str. 125),
 - knjižna pogovorna zvrst (z nekaterimi elementi »vsakdanjega« pogovornega jezika) (1048, str. 125)
- neknjižne zvrsti: – neknjižni pogovorni jezik (1056, str. 127),
 - narečja (1057, str. 128),
 - mestne govorce (1058, str. 128).

Že na prvi pogled je jasno, da je taka delitev narejena s stališča knjižnega jezika³ in ne jezika »v vseh njegovih pojavnih oblikah«, kot so zvrsti definirane, se pravi s stališča slovenskega jezika v celoti. Tisti, ki se ukvarjamo z eno od neknjižnih zvrsti, tj. narečji, čutimo v taki delitvi neko neuravnoveženost, v nadaljnji delitvi

¹ Pri naštevanju socialnih zvrsti v členu 1040 sicer nekoliko drugače pri neknjižnih zvrsteh – te kot podskupina tu niso omenjene, ampak KJ sledijo: pogovorni jezik (!), pokrajinske narečne skupine (zvrst?!), narečja in mestne govorce (sledijo socialne podzvrsti).

² Po Toporišič 2000: 14 sta knjižni jezik (K) in neknjižni jezik (–K) nadzvrsti v okviru socialnih zvrsti.

³ Razumevanje knjižnega jezika kot »strehe«, pod katero so »spravljajo« zvrsti različnega ranga, je že davno (misleč na sovjetsko koncepcijo knjižnega jezika) kritiziral Brozović (1970: 19).

neknjižnih zvrsti pa vsaj nered.⁴ Pri tem bi ravno od strukturalistov, v času katerih je taka delitev nastala, pričakovali, da bodo tu red vzpostavili. Eden od ključnih pojmov strukturalizma je namreč sistem, torej po nekih zakonitostih urejen sestav, v našem primeru jezikovnih enot. Gledano s tega stališča ne vidim delitve slovenskega jezika na knjižne in neknjižne zvrsti, pač pa na *sistemske* in *nesistemske*. Katerim od zgoraj naštetih socialnih zvrsti (če jim že pustimo to poimenovanje) pa lahko določimo sistem, ne da bi pri tem morali dovoljevati prevelika odstopanja? Odgovor je jasen: *knjižnemu jeziku* – njegov sistem je vendar opisan v slovnici, pravopisu, slovarju (pri čemer se je treba spomniti vseh muk nastajanja najprej (enotnega) knjižnega jezika, nato pa še njegovih normativnih priročnikov). Toda tudi med neknjižnimi zvrstmi imamo sistemsko pojavno obliko slovenskega jezika, to pa je *krajevni govor* oz. množica bolj ali manj podobnih krajevnih govorov (torej množica sistemov), ki se družijo v narečja, ta pa v narečne skupine. Krajevni govori tvorijo najnaravnejšo govorno obliko slovenskega jezika, iz katere (ali vsaj iz dela katere) je navsezadnje izšel tudi knjižni jezik. Da se ob narečje enakovredno postavlja nesistemske mestne govornice⁵ in neknjižni pogovorni jezik, je morda kriva tudi terminološka zmeda ali nedoslednost v (slovenskem) narečjeslovju, kajti dejanska pojavna oblika narečnega jezika, ki izkazuje svoj lasten sistem, ni narečje,⁶ pač pa krajevni govor.⁷

1 Predlog drugačne delitve socialnih zvrsti

S tega vidika imamo torej dve sistemski pojavni obliki slovenskega jezika: na eni strani *naravni narečni* (krajevni govor), na drugi *normirani knjižni*, na premico (in stopnice)⁸ med njima pa je mogoče uvrstiti vso množico različic pogovornega jezika, kar bi se dalo shematično prikazati takole:⁹

⁴ Veliko bližja nam je Brozovičeva (1970: 9–38) delitev na organske in neorganske idiome oz. konkretne in abstraktne, predstavljena v razpravi *Slavenski standardni jezici i uspešna slavistika*.

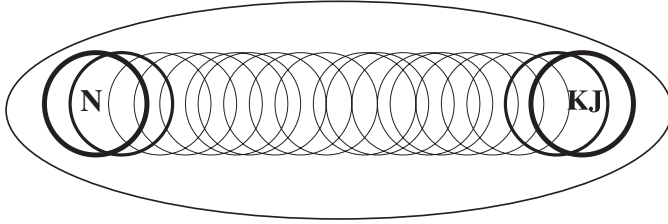
⁵ Definicija iz SP 2001 (1058, str. 128) »Mestne govornice so jezikovni različki jezika, večinoma nastali iz narečij v večjih mestih« po moje zajame le govor priseljencev (zelo variabilen), govornica rojenih meščanov pa izkazuje vse značilnosti krajevnega govora (sistemska!), Ljubljana celo več krajevnih govorov.

⁶ Kajti kaj pa je narečje, npr. gorenjsko? Govorijo ga tako tisti, ki so doma iz Bohinja, Kroke, Begunj ali Črne pri Kamniku npr., pa razlike lahko opazi tudi nestrokovnjak. Čigava govornica je bolj gorenjska? Vse so gorenjske, nobena pa ni bolj ali manj gorenjska.

⁷ Krajevni govor ni govor večine prebivalcev (samo) enega kraja (vasi, trga ...), pač pa zgodovinsko, upravno in s tem predvsem komunikacijsko povezanih področij oz. vasi, pogosto je to fara.

⁸ Te so mišljene za t. i. interesne govornice; njihova telesa lahko segajo tudi čez elipso, ki označuje slovenski jezik v celoti, saj poleg slovenskih narečnih in knjižnih sestavin vsebujejo tudi sestavine drugih (v slovenski jezik nesprejetih) naravnih in sintetičnih jezikov.

⁹ Z nekoliko močnejšima krogoma neposredno ob obeh sistemskih zvrsteh sem označila različke s še dopustno stopnjo odstopanja od sistema, npr. knjižno pogovorno zvrst ob zbornem jeziku in pogovorni jezik blizu krajevni govoru.

2 Raba narečij (tj. narečnega krajevnega govora (sistemskega) oz. različkov, ki so mu zelo blizu): raziskava s pomočjo vprašalnika

Odgovore na nekatera pogosto porajajoča se vprašanja ali kar (z ničemer dokazane) trditve o rabi narečnih različic govorjenega slovenskega jezika in o odnosu do njih sem poskušala dobiti z vprašalnikom (Priloga 1: Vprašalnik).¹⁰ Obsega 9 vprašanj, in sicer o govornem in socialnem okolju anketirancev, o rabi govorne različice v družini, o osebi, ki v družini narečni govor najbolj obvlada, o lastnem obvladanju le-tega, v katerem/-ih govornem/-ih položaju/-ih se rabi, o lastnem odnosu do narečij, o njihovem mnenju glede odnosa do narečij v slovenskem in (njihovem) ožjem pokrajinskem okolju, ter dodatno še o pripadnosti narečni skupini in spolu. Pri vsakem od devetih vprašanj se je dalo izbirati med 3–6 odgovori. Na vprašalnik je odgovarjalo 44 študentov 3. in 4. letnika slovenistike v študijskem letu 2002/03 v mesecu maju in 51 študentov 3. letnika slovenistike v študijskem letu 2003/04 v mesecu oktobru (torej iz treh generacij), skupaj 95. Izobrazbeno (formalno) in starostno je bila skupina homogena, po spolu pa so prevladovala dekleta (86 : 9). Glede na pripadnost narečnim skupinam je bilo 19 anketirancev iz gorenjske, 11 iz dolenske, 18 iz štajerske, 7 iz panonske, 1 iz koroške, 13 iz primorske, 11 iz rovtarske, 2 iz mešanih kočevskih govorov, 11 iz Ljubljane, 2 pa se nista opredelila.

Pred anketo smo imeli kratek pogovor o tem, kaj narečje oz. njegova uresničitev v krajevnih govorih sploh je. Kljub izobraževanju o tej problematiki je bil stereotip »o narečju kot jeziku najstarejše generacije v kmečkem okolju« pri študentih še kako prisoten; tudi za to, ker jim pojem narečnega pomenijo predvsem besede, ki pri današnji srednji in mlajši generaciji zaradi spremenjenih družbenih razmer niso več v rabi. Tako pojmovanje narečja smo razširili še na vse tiste njemu bližnje govorne različke, po katerih se govorci med sabo še prepoznavajo kot pripadniki enega ali drugega narečja, misleč na krajevni govor.

Zanimalo me je tudi njihovo mnenje o družbenem odnosu do narečij (a) na vse-slovenskem jezikovnem prostoru in (b) v njihovem ožjem (pokrajinskem) okolju.

¹⁰ Te metode zbiranja podatkov se pri nas poslužujejo sociolingvisti, v dialektologiji pa mi raziskave tega tipa niso znane. Pri oblikovanju vprašalnika sem se naslonila na nemške raziskave, kakor jih v poglavju *Synchrone gesellschaftbezogene Dialektologie* (Sinhrona družbenostna dialektologija) predstavljata H. Niebaum in J. Macha (1999: 140–180).

Med tremi možnostmi, (1) narečja so premalo ovrednotena in rabljena, (2) ustrezno ovrednotena in rabljena, (3) daje se jim prevelik pomen, je 38 anketirancev pod (a) in 22 pod (b) izbralo prvo možnost, 57 oz. 69 drugo, 0 oz. 4 pa tretjo. Z odnosom do narečij v širšem slovenskem prostoru je torej zadovoljno 60 % anketirancev, v njihovem pokrajinskem okolju kar 73,7 %; v slovenskem prostoru premalo vrednoteno se zdi narečje 40 % anketirancev in v svojem okolju samo 22,1 % oziroma se 3,3 % zdi precenjevano.¹¹

Navedene trditve in rezultati ankete (dalje RA):

1. *Narečja »izginjajo«*. Upravičenost te trditve iščemo z vprašanjem 3.

RA 3: Od skupno 95 družin pripadajoči narečni krajevni govor najpogosteje rabijo v 38 (40,0 %), nadnarečni različek, ki mu je blizu, pa še v 23 (24,2 %); kar pomeni, da v 61 oz. v 64,2 % družin govorijo bolj ali manj narečno. Le 10 (10,5 %) anketirancev je navedlo splošni (knjižno-) pogovorni jezik¹² in 23 (24,2 %) njemu bližji različek (skupaj 33 oz. 34,7 %). En anketiranec je obkrožil »drugo« (neslovenski jezik ali narečje).

Ugotovitev: Videti je, da narečja le niso tako ogrožena. Če upoštevamo še govorne položaje glede na (ne)formalnost in kraj (vpr. 6), pa so sploh prevladujoči govorni različek. Optimizem zbuja tudi samoocena anketirancev o obvladanju lastnega narečja (vpr. 5).

Komentar: Kljub jezikovni politiki in polpretekli zgodovini, ki sta imeli do narečja prej negativen kot pozitiven odnos, sta velika razlikovalnost večine narečij v odnosu do knjižnega jezika in očitna pokrajinska jezikovna zavest narečja uspešno ohranjala.

2. *Narečje je jezik neurbanega okolja, nosilci pa so neizobraženi in manj izobraženi prebivalci*. Ustreznost trditve sem preizkušala z vprašanji 1, 2, 3.

RA 1: *Govorno okolje* sem ugotavljala glede na tip naselja, kjer biva njihova družina. 38 anketirancev izhaja iz vaškega, 23 iz manjšega urbanega, 17 iz pokrajinskosredišnega, 11 iz središnega (Ljubljana) naselja, 5 jih kraj bivanja pogosto menjava, 1 je iz druge države (zamejstvo).

RA 1a: Od 38 družin, živečih v vaškem okolju, narečje rabi 22 in njemu blizu 9, skupaj 31 družin ali 81,5 %.

RA 1b: Od 23 družin, živečih v manjšem urbanem okolju, narečje rabi 8 in njemu blizu 7, skupaj 15 družin ali 65,6 %.

RA 1c: Toda tudi 7 od 17 družin iz pokrajinskosredišnega okolja (še?) govori narečje, 4 pa njemu blizu nadnarečni različek, skupaj 11 oz. 64,7 % in celo v Ljubljani 1 od 11 družin (= 9 %) govori narečje.

¹¹ Kar 3 anketiranci, ki se jim zdi narečje precenjevano, so iz štajerske, eden pa iz rovtarske narečne skupine.

¹² Verjetneje kot za knjižno gre za neknjižno govornjo zvrst slovenskega jezika, kot jo natančneje definira SP 2001.

Ugotovitve: Dejansko je največji odstotek narečno govorečih družin v vaškem okolju, še vedno zelo velik pa v urbanih manjših in večjih (pokrajinskosrediščnih) naseljih (razlika manj kot odstotek), le Ljubljana kot središčno naselje je pri tem izjema. Na podlagi rezultatov ankete ne moremo trditi, da je narečje le jezik vaških prebivalcev.

Komentar: Velik odstotek narečno govorečih družin ne preseneča v manjših urbanih naseljih, saj razlike med vaškim in mestnim naseljem tako rekoč izginjajo iz dneva v dan. Večji upad bi pričakovali v pokrajinskosrediščnih naseljih. Toda: narečne razlike so po pokrajinah tako velike, da prebivalci svoj govorjeni različek občutijo bližje narečnemu kot zbornemu; ker pa se je v zadnjem desetletju odnos do »posebnega« toliko spremenil, so tudi potrebe po unifikaciji manjše. Migracije prebivalstva v te kraje so pretežno dnevne, kar pomeni, da je stik s krajevnim govorom nepretrgan. Položaj Ljubljane je seveda poseben. Ker leži na stiku dveh osrednjih narečij, ki sta podlaga knjižnemu jeziku, je tudi zavest (ne pa nujno tudi stvarnost!) prebivalcev, da govorijo »pravilno«, vsekakor pa nenarečno, večja.

RA 2: Socialno okolje sem ugotavljala glede na izobrazbeno raven njihovih staršev. 23 anketirancev je iz kmečko-delavskih družin,¹³ 45 iz uslužbenskih, 23 iz izobraženskih, 4 pa se niso opredelili.

RA 2a: Od 23 kmečko-delavskih družin jih narečje rabi 12, njemu blizu različek pa 7, skupaj 19 oz. 82,6 %.

RA 2b: Od 45 uslužbenskih družin jih narečje rabi 14, njemu blizu različek pa 10, skupaj 24 oz. 53,3 %.

RA 2c: Toda tudi od 23 izobraženskih družin jih narečje rabi 7 in 5 njemu blizu različek, skupaj 12 oz. 52,1 %.

Ugotovitve: Največji odstotek narečno govorečih je dejansko iz kmečko-delavskih družin; vendar je narečno govoreča tudi več kot polovica uslužbenskih in izobraženskih družin. Narečje še zdaleč ni samo jezik manj izobraženega prebivalstva.

Komentar: Velike razlike med narečji samimi, med večino narečij in knjižnim jezikom, navezanost slovenskega človeka na rojstni kraj in tudi na svoj prvi materni jezik vzbujajo potrebo po ohranitvi le-tega; to seveda ne preprečuje obvladanja in rabe knjižne različice, ko to zahteva govorni položaj.

Razmerje vaško govorno okolje : socialno okolje : raba narečja.

RA 1, 2, 3a: Od 38 družin, živčih v vaškem okolju, je:

– 16 kmečko-delavskih (42,1 %), 9 (56,2 %) jih govori narečje, 4 (25,0 %) njemu blizu različek, skupaj 13 oz. 81,2 %,

– 14 uslužbenskih (36,8 %), 11 (78,6 %) jih govori narečje, 3 (21,4 %) njemu blizu različek, skupaj 14 oz. 100 %,

¹³ Glej Prilogo.

– 5 izobraženskih (13,1 %), 2 (40 %) govoritara narečje, 1 (20 %) njemu blizu različek, skupaj 3 oz. 60 %.

Ugotovitve: Tu bi bili odstotki narečno govorečih pričakovano največji, vendar pri kmečko-delavskih družinah zasledimo celo rahel upad, močno pa se poveča odstotek narečno govorečih uslužbenskih družin.

Komentar: Tako stanje bi si lahko razlagali morda z migracijo delovne sile. V zadnjem času pa je zaslediti tudi trend selitve iz mesta (Ljubljane) na vas, pri tem pa nenarečni govorniki prihajajo med narečne.¹⁴

3. Narečje (krajevni govor) je jezik družine. Koliko trditev drži, oz. govorni položaj, v katerem anketiranci rabijo narečni krajevni govor ali njemu blizu različek, je razviden iz vprašanja 6.

RA: 4 (4,2 %) anketiranci rabijo narečje skoraj v vseh govornih položajih, 41 (43,3 %) v neformalnih govornih položajih ne glede na kraj, 26 (27,4 %) le v svojem kraju, 6 (6,3 %) samo v družini, 6 (6,3 %) v pogovoru s starimi starši, 11 (11,5 %) nikoli in 1 (1 %) drugo (za hec!).

Ugotovitve: Trditev, da je narečje jezik družine, se ne potrjuje; tudi nad krajevnim prevladuje vidik govornega položaja (neformalni govorni položaj ne glede na kraj).

Komentar: Samo kot jezik družine bi se narečje težje ohranjalo, saj je za njegov naraven razvoj in obstoj potrebna širša, kolektivna raba. Z opustitvijo najbolj markantnih krajevnih posebnosti, tj. z rabo različka s še dopustnim sistemskim odstopanjem, se število govornih položajev poveča. Videti je, da imajo mlajše generacije vedno manj zadržkov pri rabi bolj narečnih različic, v čemer se verjetno odraža spremenjen družbeni odnos do narečij.

4. Mladi narečja ne govorijo več. Samooceno njihovega obvladanja narečja je zahtevalo vprašanje 5.

RA: 30 (31,5 %) anketirancev narečje popolnoma obvlada (razume in govori), 43 (45,2 %) dobro, 13 (13,8 %) zadovoljivo (se sporazumeva), 6 (6,3 %) slabo (le razume), 2 (2,1 %) nič in 1 (1 %) se ni opredelil.

Ugotovitve: Če kot narečne govorce označimo tiste, ki so se ocenili še vsaj z dobro, je narečno govorečih 76,7 % anketirancev. Trditev torej ne drži.

Komentar: Odstotek je presenetljivo visok, a vsekakor možen. Opazovanje študentov med vsakdanjimi pogovori (npr. na hodnikih fakultete, v lokalih, na avtobusih ...) govori v prid dobljenemu odstotku.

¹⁴ Kar nekaj anketirancev je navedlo, da so na vas priseljeni iz mesta; tako si lahko razlagamo tudi odgovor, da je najboljši narečni govorec v družini anketiraneec.

5. *Mladi do narečja nimajo nikakršnega odnosa.* Odnos, kakršnega imajo anketiranci do svojega in drugih narečij, naj bi bil razviden iz odgovorov na vprašanje 7.

RA: 5 (5,2 %) anketirancev narečje zavestno goji in so nanj ponosni, 70 (74,2 %) jih rado rabi svojega in posluša druga, 17 (17,8 %) jih nima nikakršnega odnosa, nihče pa jih ne zavrača ali prezira, 3 (3,1 %) se niso odločili za nobeno od danih možnosti.

Ugotovitve: Pozitiven odnos do narečij močno prevladuje nad indiferentnim, negativnega ni. Zgornja trditev torej ne drži.

Komentar: Tudi če upoštevamo, da so anketiranci slovenisti s pričakovanim ustreznim odnosom do vseh zvrsti jezika, je odstotek, ki dokazuje pozitiven odnos mladih do narečij, tako visok, da bi zgornjo trditev težko posplošili.

6. *Ženske so zanesljivejše govorke narečij.* Odgovor na to trditev da vprašanje 4, ki sprašuje, kdo v družini narečje najbolj obvlada.

RA: 14 anketirancev meni, da so najboljši narečni govorci v družini njihovi stari starši (v skupnem gospodinjstvu!),¹⁵ 23 da je to mama, 32 oče, 8 mama in oče, 4 cela družina, 1 stari starši in mama, 1 da je on sam in 8 da narečja ne govori nihče.

Ugotovitve: Razmerje 23 : 32 v prid očetom trditev zanika.

Komentar: Položaj žensk v družbi se je v zadnjih desetletjih bistveno spremenil. Zaradi priznane jim večje prilagodljivosti in jezikovne zmožnosti vsaj v času delovne dobe ohranjanje tradicionalnosti vse bolj prepuščajo moškimi. Z upokojitvijo in ponovno ustalitvijo v ožjem (družinskem) krogu pa pogosto oživijo tudi svoj narečni govor.¹⁶

3 Zaključek

Vprašanje zvrstnosti, še posebej delitve na t. i. socialne zvrsti in hierarhije znotraj njih, je v slovenskem jeziku še daleč od zadovoljive rešitve. Predlagana delitev socialnih zvrsti na *sistemske* (knjižni jezik, narečni krajevni govor) in *nesistemske* (vse ostale), pri čemer se izpostavlja osnovni protipol *naravni* (narečni krajevni govor) in *normirani* (knjižni jezik) jezik, mednju pa razvršča vse druge zvrsti, je samo ena od smernic razmišljanja, a še premalo domišljena in razdelana.

Zanimivejši in mestoma presenetljivi se mi zdijo rezultati ankete, saj nudijo vsaj neko oporno točko pri komentiranju mnenj in trditev, ki se pojavljajo v (strokovni) javnosti, in jih povečini zanikajo. Narečij torej le ne čaka tako črna prihodnost.

¹⁵ Tu smo zamudili priložnost, da bi stare starše razdelili na babico in dedka, saj se nam sedaj splošna slika glede spola zabriše.

¹⁶ Poznam kar precej takih primerov; nenazadnje spada mednje tudi moja mama. V času zaposlitve je bila kot narečna informatorka nezanesljiva, saj je v službi redno preklapljala v nadnarečno pogovorno različico. Šele po nekaj letih upokojitve se je vmila v sistemski narečni različek in znala v njem tudi razpoznavati nenarečne prvine.

Literatura

- Dalibor BROZOVIĆ, 1970: *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Živa GRUDEN, 1996: Beneška Slovenija – od narečja h knjižnemu jeziku. *Jezik in čas*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana. 153–156.
- Hermann NIEBAUM, Jürgen MACHA, 1999: *Einführung in die Dialektologie des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- SP = *Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Priloga: VPRAŠALNIK

1. Govorno okolje

Izhajam iz

- 1 vaškega
- 2 manjšega urbanega
- 3 pokrajinskosrediščnega
- 4 osrednjega (Ljubljana) govornega okolja oz.
- 5 pogosto menjavam govorna okolja
- 6 drugo (npr. izhajam iz druge države)

2. Socialno okolje

Izhajam iz

- 1 kmečko-delavske družine (izobrazbena raven staršev: OŠ-PŠ)
- 2 uslužbenske družine (izobrazbena raven staršev: SŠ-Viš. Š)
- 3 izobraženske družine (izobrazbena raven staršev: Vis. Š in več)
- 4 drugo

3. Raba govorne različice v družini

Doma najpogosteje govorimo

- 1 pripadajoči krajevni narečni govor
- 2 nadnarečno različico, blizu krajevnemu govoru
- 3 nadnarečno različico, bližje splošnemu pogovornemu jeziku
- 4 splošni (knjižno-)pogovorni jezik
- 5 drugo (npr. tuj jezik, drugo narečje ...)

4. Obvladanje narečja

V družini narečje najbolje obvlada(jo)

- 1 stari starši (če živijo v istem gospodinjstvu)
- 2 mama
- 3 oče
- 4 drugo (kdo)

5. Lastno obvladanje narečja

Narečje obvladam

- 1 popolnoma (razumem in govorim)

- 2 dobro
- 3 zadovoljivo (se sporazumevam)
- 4 slabo (le razumem)
- 5 nič

6. Lastna raba narečja (govorni položaj)

Narečje rabim

- 1 skoraj vedno
- 2 v neformalnih govornih položajih ne glede na kraj
- 3 v svojem kraju
- 4 samo v družini
- 5 samo v pogovoru s starimi starši
- 6 nikoli

7. Odnos do narečja (-čij)

Sam/-a narečje

- 1 zavestno gojim in sem nanj ponosen/-sna
- 2 rad/-a rabim svojega in poslušam druga
- 3 nimam do njih nikakršnega odnosa
- 4 zavračam, so nepotrebna
- 5 preziram, so primitivna

8. Mnenje (lastno) o družbenem odnosu do narečij na slovenskem jezikovnem prostoru

- 1 premalo ovrednotena in širše rabljena
- 2 ustrezno ovrednotena in rabljena
- 3 daje se jim prevelik pomen

9. Mnenje o družbenem odnosu do narečij v ožjem (pokrajinskem) okolju

- 1 premalo ovrednotena in širše rabljena
- 2 ustrezno ovrednotena in rabljena
- 3 daje se jim prevelik pomen

10. Sem iz naslednje narečne skupine:

- 1 gorenjske 4 panonske 7 rovtarske
- 2 dolenjske 5 koroške 8 mešanih kočevskih govorov
- 3 štajerske 6 primorske 9 iz Ljubljane

11. Spol M Ž